

IJODKORLIK PEDAGOGIKASI ASOSIDA OTA-ONALAR PEDAGOGIKASI VA UNI RIVOJLANTIRISH SHAKLLARI

Azimova Sayyora

T.N Qori Niyoziy nomidagi O‘zbekiston pedagogika fanlari ilmiy -tadqiqot instituti tayanch
doktaranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10678517>

Annotasiya. Ushbu maqolada ota-onalar pedagogikasi va psixologiyasi uni rivojlantirish shakllari to‘g‘risida so‘z yuritildi.

Kalit so‘zlar: Ota-ona, pedagogika, psixologiya va uni rivojlantirish shakllari to‘g‘risida so‘z yuritimiz.

Ta‘lim - bilim berish, malaka va ko‘nikmalar hosil qilish jarayoni, kishini hayotga va mehnatga tayyorlashning asosiy vositasi. Ta‘lim jarayonida ma‘lumotlar olinadi va tarbiya amalga oshiriladi. Ta‘lim va tarbiya bir-biri bilan uzviy bog‘liqdir. Inson ilmi bo‘lishni istasa u eng avvalo tarbiyalanishi kerak. tarbiyali inson mukammal ilm sohibi bo‘la oladi. Har bir mamlakatning bugungi va ertangi kuni o‘sha yurtdagi maktablarning holatiga, ta‘lim-tarbiyaning sifatiga bog‘liq. O‘shib kelayotgan yosh avlodning bilimi va ularning kelajakda qanday inson bo‘lishiga qarab, yurtimiz kelajagini tasavvur qilishimiz mumkin. Shuning uchun ham: "Kelajak yoshlarning qo‘lidadir" - deyishadi. Bolaga tarbiya berish avvalo oiladan boshlanadi. Biz oilani “kichik vatan” deb ataymiz. Aynan shu Vatan bola uchun dastlabki tarbiya maktabi bo‘ladi. Qaysidir ma‘noda ota-ona farzandining birinchi o‘qituvchisi hisoblanadi. Shuning uchun ota-onaning ‘zi ham yuksak axloqiy sifatlarga ega bolmog‘i kerak. Bolaga o‘zi yaxshi fazilatlar bilan o‘rnak bo‘la oladigan ota-onaning farzandi kelajakda go‘zal xulqli, yuksak ilmi, xalqqa foydasi tegadigan barkamol shaxs bo‘ladi. “Taniqli pedagog A.S.Makarenko besh yoshgacha bo‘lgan tarbiya bolaning shaxsiyati shakllanishida o‘ta muhim ahamiyatga ega ekanini qayd etib o‘tgan. Bu haqda u shunday deb yozgan: “...tarbiyaning bosh asosi besh yoshda nihoyasiga yetadi, demak, siz besh yoshgacha nima qilgan bo‘lsangiz, bu tarbiyaviy jarayonning 90 foizini tashkil etadi, keyingi tarbiya esa qayta tarbiyalash negizida davom etadi”. Aynan shu vaqt oralig‘i ota-onadan katta mas‘uliyatni talab etadi. Mana shu vaqtda ota-ona o‘z farzandiga ko‘proq e‘tibor berishi, uning tarbiyasi bilan jiddiy shug‘ullanishi kerak. Ayna shu davrda bolaga to‘g‘ri tarbiya bera olish juda muhimdir. Yoshlarga ta‘lim-tarbiya berish har bir ota-onaning Vatan oldidagi muqaddas burchidir. Bu burchga mas‘uliyat bilan yondoshishi kerak. “Kelajagi kafolatlanishini istagan ota-onalar unga-bunga sarflaydigan vaqtini va harakatini ertaning buyuk insonlari bo‘lgan farzandlarini ulg‘aytirish uchun sarflashlari lozim. Boshqa yo‘nalishlar uchun sarflangan mehnatlar bekor ketishi mumkin, ammo farzand kamoli uchun sarflangan mehnatlar bitmas-tuganmas xazinaga aylanadi”. Farzand kamoli uchun sarflangan mablag‘ va vaqt ertangi farovon hayot uchun asos bo‘ladi desak hech mubolag‘a bo‘lmaydi. Agar ota-ona o‘z farzandiga, uning tarbiyasiga e‘tibor bermasa bu kelajakda muammolarni yuzaga chiqarishi mumkin. O‘sha vaqtda esa muammolarni hal qilishga kech bo‘lishi mumkin. Zero, bizni chaqqan ilonning ortidan chopsak, ilon zahrining butun tanamizga yoyilishiga sababchi bo‘lamiz. Bu holatning oldini olish uchun ilonning ortidan yugirish emas, uning oldini olish kerak. Shunday ekan bolaga yoshligidan befarq bo‘lmay, uning tarbiyasiga, ilm olishiga e‘tibor berishi kerak. Har bir ota-ona tarbiya berar ekan, eng avvalo, salomlashishni, kattalarni hurmat qilishni o‘rgatishi kerak. Chunki bejizga dono xalqimiz: “Gapning boshi - kalom, odob boshi - salom.” - deb bejiz aytmagan. Ota-bobolarimiz azaldan yosh avlodni chiroyli xulqli, odobli, ilmi, qobil farzand bo‘lib ulg‘ayishiga katta ahamiyat berishgan.

Agar bola noqobil bo‘lib ulg‘aysa, undan faqat otaonagina emas, balki el - yurt, jamiyat, davlat ham aziyat chekadi. Shuning uchun ham oilaviy tarbiya muhim siyosiy ahamiyatga ega. Murg‘ak tasavvurli bola ilk tarbiyani oilada oladi. “Tarbiyani tug‘ilgan kundan boshlamak, vujudimizni quvatlantirmak, zehnimizni ravshanlashtirmak lozim”. Bolani tarbiyalash haqida xalqimiz orasida ko‘plab afsonalar, rivoyatlar, maqollar, ertaklar yurishi ham bejiz emas. Donishmandlar bolani ona qornidan boshlab tarbiya qilish kerak deyishadi. Qachonki, bola tarbiyali bo‘lsa u mukammal ilm sohibi, komil inson bo‘la oladi.

Ota-onalar pedagogik madaniyatining tarkibi quyidagi tarkibiy qismlarni ajratadi:

- kognitiv komponent - oilada ta‘limni to‘liq amalga oshirish uchun zarur bo‘lgan
- fiziologik va gigienik, psixologik-pedagogik, huquqiy bilimlar. Avvalo, bolaning anatomiyafiziologik va aqliy rivojlanishining asosiy qonunlari to‘g‘risida ma‘lumot. Oilaviy hayot va oilaviy ta‘lim qadriyatlarini tushunish;

- Xatolarni bilish, oilaviy ta‘lim va ularni bartaraf etish usullari; Otaonalar va bolalarning huquq va majburiyatlarini bilish;

- operatsion tarkibiy qism - ota-onalar tomonidan bola bilan ongli mahorat, bola bilan ta‘limotchanlik shakllari bo‘yicha ongli mahorat; Oilaning to‘liq boladagi hayotini to‘liq tashkil qilish qobiliyati, bolaning qobiliyatini tashxislash;

- kommunal tarkibiy qism - ota-onalarning ijobiy, qulay oila muhitini yaratish qobiliyati; O‘zaro tushunish, ham bolalar va boshqa oila a‘zolari bilan, ularning fikriga toqat qilish; nizolarni ogohlantirish va hal qilish qobiliyati;

- refleksiya tarkibiy qismi - o‘z harakatlaringiz, harakatlaringiz va davlatlaringizni tahlil qilish qobiliyati; Ta‘lim usullari va usullari, oilaviy ta‘lim paytida qiyinchiliklar va muvaffaqiyatsizlik sabablarini baholang; Farzandingiz nazaridan o‘zingizga qarash qobiliyati;

- qiyin, kutilmagan vaziyatlarda hissiy komponent; Bolaning ahvolining fikri, bolaning muammolarini ko‘rish va unga ruxsat olish uchun yordam berish; Ota-onalarning hamdardlik, hamdardlik va hamdardlik va hamdardlik;

Ota-onalarning pedagogik madaniyat darajasi boladagi pedagogik o‘zaro aloqalarning bilim, ko‘nikmalari va ko‘nikmalarining, shaxsiy rivojlanish va istakning o‘ziga xos xususiyatlarini tushunishdir. Uni oilaviy va jamiyatning madaniyati va urf-odatlar bilan tanishtirish . Ota-onalarning pedagogik madaniyatining darajasi ularning umumiy madaniyatidan, individual xususiyatlarga ko‘ra o‘zlarining ta‘lim darajasi, shaxsiy ta‘lim darajasi, shuningdek yig‘ilgan hayotiy tajriba bilan belgilanadi. Hozirgi vaqtda aksariyat ota-onalarning pedagogik madaniyatini shakllantirish kam, ular, albatta, ularning tarbiyaviy faoliyatiga salbiy ta‘sir ko‘rsatadi va shuning uchun ta‘lim bolalarining past darajasida o‘zini namoyon qiladi. Ota-onalarning aksariyati turli yoshdagi bolalarni rivojlantirish va tarbiyalash, oilaviy ta‘lim masalalari bo‘yicha qobiliyatsiz va uning maqsadlarini tushunmaydi. Ota-onalarning pedagogik savodsizligi, bolaning rivojlanish jarayonida tushunmovchiliklar oilaviy ta‘limda katta xatolarga olib keladi. Binobarin, zamonaviy sharoitda oilaviy ta‘lim muammosini hal qilish ota-onalarning maqsadli pedagogik tayyorligiga bog‘liq. Ota-onalarni bolalarni tarbiyalashga tayyorlash ularning pedagogik madaniyatining sezilarli darajada o‘shishini ko‘zda tutadi. Bunday daraja, oilaviy bilimlarni quvonchli va muvaffaqiyatli va bolaga ta‘lim berish va ta‘limni rivojlantirish vazifalari bilan ta‘lim muassasasi bilan birlikda rivojlantirish vazifasi bilan to‘liq hal qilishga imkon beradi. Ko‘pincha bolalarning tarbiyasida, ota-onalar ularga yaqin bo‘lgan odamlarning tajribasiga, o‘zlarining tajribasi va bolalarni tarbiyalash tajribasiga ishonishadi, chunki ularda cheklangan foydalanish cheklanganligi sababli, hisobga olinmaydi. Shuni ta‘kidlash kerakki zamonaviy bola U katta oilaning

qarindoshlari va atigi bir yoki ikkita ota-onalarning qarindoshlari tomonidan olib boriladi, bu esa o‘quv jarayonining ma‘nosini sezilarli darajada toraytiradi. Bundan tashqari, hozirgi oilalar bir-biriga umuman o‘xshash emas. Har bir oilada o‘z iqtisodiy, pedagogik muammolari bor, ularning oilaviy ta‘lim tizimiga o‘z qarashlari mavjud. Bunday holda, ota-onalarning old ta‘limotining tanish shakllarini cheklash mumkin emas.

Shuningdek, oila, turmush va vijdon qonunlari asosida quriladi. O‘zining ko‘p asrlik mustahkam va ma‘naviy tayanchlariga ega. O‘zbeklarning aksariyati o‘zining shaxsiy farovonligi to‘g‘risida emas balki, oilasining qarindosh-urug‘lari va yaqin odamlarini, qo‘shnilarining omon esonligi to‘g‘risida g‘amxo‘rlik qilishini birinchi o‘ringa qo‘yadi. Bu esa eng oliy darajada ma‘naviy qadriyat, inson qalbining gavharidir. Oila insonni halol va pokiza bo‘lishiga, ilm fan asoslarini egallashga, beva-bechoralarni qo‘llab-quvatlashga, tabiatni e‘zozlashga dav‘at etadigan diniy, ma‘naviy, axloqiy qadriyatlarga alohida e‘tibor berishga da‘vat etadi. Bu borada buyuk bobokalonlarimiz Imom al-Buxoriy, Baxouddin Naqshband, Xo‘ja Ahmad Yassaviy, Imom at-Termiziyning insonni ma‘naviy yetuklikka chorlovchi buyuk g‘oyalari, hikmatlari katta o‘rin tutadi. Mazkur darslikdan ko‘zlangan asosiy maqsad bevosita oilada bolalami ma‘naviy-axloqiy tarbiyalashda milliy qadriyatlardan foydalangan holda, oila va oiladagi tarbiyaviy jarayonni milliy lashtirish-xalqimiz orasida unut bo‘layotgan milliy an‘analar, urf-odatlar, marosimlarni qayta tiklash, yoshlar qalbida dinimiz, e‘tiqodimizga hurmat munosabatini yanada o‘stirishdan iboratdir. Oila pedagogikasi darsligi ma‘no va mazmuni bilan uyg‘unlashgan yuksak maqsad yo‘lida, murakkab vazifani bajarishga qaratilgan ezgulik nishonasidir. Bo‘lajak tarbiyachi va o‘qituvchi mutaxassisilarni oilada bola tarbiyasi muammolari hal qilish masalalari haqida bilim va malakalarini shakllantiriladi. Bo‘lajak mutaxassisilarni oilaviy hayotga tayyorlash imkonini yaratadi. Mazkur darslik faqat pedagogik kasb-hunar kollejlari, oliy o‘quv yurtlari talabalari uchunгина emas, balki ota-onalar va oddiy mehnat ahliga ham xizmat qiladi.

Oilada bola bilan tarbiyachi o‘rtasida juda yaqin va samimiy munosabat o‘zining tabiiyligi va oddiyligi, mazmundorligi, iliqligi, hech qanday rasmiyatchilikning yo‘qligi bilan ajralib turishi lozim. Oila odamzod o‘zining dastlabki ijtimoiy yo‘lini bosib o‘tadigan eng muhim sohadir. Bunday oilada ota-onalar bilan bolalar o‘rtasida ma‘lum ma‘noda izzat hurmat va qildan ishonch kabi chegara bo‘ladi. Oilada bolalarning o‘ziga bir oilada yotib qolishiga hech bir holda sira yo‘l qo‘ymasligi kerak, bola yotib qoladigan joy aniq tanish va ishonchli bo‘lgan taqdiridagina istisno bo‘lishi mumkin. Oilada farzand yaxshi tarbiyalansa, ota-onaning baxti, yomon farzand esa ota-onaga kulfat keltiradi. Oila va jamoatchilik hamkorligi yosh avlodni muvaffaqiyatli tarbiyalashning asosiy shartlaridan biridir, ota-ona e‘tiboriga oladigan alohida ahamiyat berish kerak bo‘lgan narsa bolani yoshligidan boshlab biror-bir ishga o‘rgatish, unga o‘ziga xos yumush berib, ishga odatlantirishdir. Vaholanki, bola ham ish o‘rganadi ham jamiyatda, oilada o‘z o‘rnini topishga harakat qiladi. Bolada mehnatga munosabat, ota-onasiga munosabati, oila a‘zolariga nisbatan fikri, dunyoqarashi o‘zgaradi.

Bolalami oilada ijodiy qobiliyatini o‘rganish metodlarida bolalami ijodini hamda ulami turli-tuman ishlarini o‘rganish va tahlil qilish pedagogik tadqiqotning samarali metodlaridan biridir. Iqtidorli bolalar aqliy qobiliyatlari, oliyanob axloqiy qiyofalari, estetik didlari, sinchkovliklari va qiziquvchanliklari bilan ajralib turadi. Ta‘lim qonunida va milliy dasturida pedagogika fani bolalar ijodining manbalari va faktorlarini chuqur bilishga hamda ulami yanada taraqqiy ettirish va takomillashtirishning to‘g‘ri yo‘llarini ko‘rsatib berishga qaratilgan. Statistika ma‘lumotlarini analiz va sintez qilish metodi — pedagogik tadqiqot kerakii statistika ma‘lumotlarini ma‘lum bir maqsad bilan sistemali o‘rganish mustaqil O‘zbekistonda Fan

madaniyat, ta’lim — tarbiyani taraqqiy etishga salmoqli hissa qo‘shadi. Anketalar metodi — oila a’zolari va bolalarni so‘rash usuli bo‘lib, u oila jamoasining ma’lumotlari to‘g‘risidagi kerakli ma’lumotlarni olish uchun ularning fikrlari va qarashlarini aniqlash uchun va kasbga yo‘llashni belgilash uchun maxsus formada ishlangan bo‘lmog‘i lozim. Anketada ko‘zlangan maqsadga muvofiq savollari bo‘lib, ularni javoblaridan pedagogik natijalar kelib chiqmog‘i lozim.

Shunday qilib, oila kam bolani tarbiyalash muvaffaqiyatini aniqlaydi, shuning uchun ota-onalar bilan ishlashda muhim bosqich o‘z pedagogik madaniyatini oshirishdir. Ota-onalardan zarur pedagogik bazadan biri hisoblanadi muhim vazifalar O‘qituvchi muassasalar. Pedagogik madaniyatni, ota-ona hamjamiyati alohida rol o‘ynash uchun alohida rol o‘ynashi uchun. Ota-ona ofisdagi ofisning bir qismi sifatida an’anaviy ish shakllaridan foydalanish mumkin: ota-onalar bilan oilaviy va o‘quv muassasalarida o‘qitish, ota-onalar bilan vazifalar va natijalarga erishish uchun ota-onalar bilan tanishishga qaratilgan maktab ishi; Ota-onalar tajribasi almashinuviga bag‘ishlangan ota-onaning konferensiyalari. Shu bilan birga, so‘nggi yillarda yangi shakllar paydo bo‘ldi: Tashkiliy va Faoliyat va psixologik o‘yin, nizolar va javoblar, Seminar, pedagogik seminar, ota-onalar uchun mashg‘ulotlar va boshqalar, Pedagogik ma’rifat mavzusi o‘zgaradi. Ota-onalarning pedagogik ta’limining sifati tanlangan mavzularning dolzarbligiga, sinflarni tashkil etish va o‘tkazish darajasi bo‘yicha ortadi (Mutaxassis mutaxassislarining ota-ona ma’ruzasiga taklif: o‘qituvchilar, psixologlar, shifokorlar, rassomlar va fan), texnik jihozlardan foydalaning. Pedagogik ma’rifat ta’lim muassasalari va ota-onalarining o‘zaro munosabatlarining an’anaviy shakllaridan biridir. Ishning ota-onalar bilan jihozlangan bo‘limi, Ota-onalar hamjamiyati. Ota-onalar bilan ishlashning turli xil shakllari o‘zaro bog‘liq bo‘lishi va yagona ingichka tizimni taqdim etishi kerak. Ma’ruzalar, mahorat darslari, seminarlar, suhbatlar, suhbatlar va boshqalar.

REFERENCES

1. Javohirov T, Rustamov B, “Psixologiya”, Toshkent. 1989.
2. Berdimurodov L, Raimberdiyev A, “Tanlangan asarlar”, Toshkent. 1999.
3. X. I. Ibraimov, M. Quronov “Umumiy pedagogika”, Toshkent. 2023.